

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

เรื่อง สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) กับวัดเสด็จ

รายละเอียด

สมเด็จพระพุทธาจารย์ (โต) กับวัดเสด็จ เมืองกำแพงเพชร เป็นที่ทราบกันดีว่า สมเด็จพระพุทธาจารย์โต เป็นชาวกำแพงเพชร หลักฐานจากบันทึกของมหาอำมาตย์ตรี พระยาทิพโกษา (สอน โลหะนันท์) ความว่า... ครั้งนั้นเจ้าพระยาจักรี ตั้งทัพอยู่ ณ เมืองกำแพงเพชร เวลาเช้าวันหนึ่งออกลาดตระเวนกองทัพทั้งปวงเพื่อบัญชาการและชักม้าลาดเพื่อตัดทาง ม้าก็เลยพาท่านเข้าป่าฝาง จำเพาะมายังบ้านปลายนาได้เมืองกำแพงเพชรเป็นเวลาเย็น จึงแลเห็นโรงหนึ่งตั้งอยู่ปลายทุ่งนา เจ้าคุณแม่ทัพผู้หนึ่งจึงได้ชักม้าไปถึงโรงนั้น ไม่เห็นมีคนผู้ใหญ่อยู่ ได้เห็นแต่หญิงสาวคนหนึ่งเดินออกมา เจ้าคุณแม่ทัพผู้หนึ่งจึงบอกแก่นางสาวคนนั้นว่า ข้ากระหายน้ำ เจ้าจงตักน้ำมาให้กินสักขันเถิด นางสาวคนนั้นจึงวิ่งด่วนเข้าไปในห้อง หยิบได้ขันล้างหน้าใบหนึ่งแล้วจ้วงตักน้ำในหม้อกลับ แล้วล้วงไปหักดอกบัวในหนองน้อยข้างโรงนั้นสองสามดอก แล้วฉีกกลีบเด็ดเอาแต่เกษรบัวโรยลงไปขันน้ำจนเต็ม แล้วนำไปส่งให้בחหลังม้า เจ้าคุณแม่ทัพรับเอามา เป่าเกษรเพื่อแหวกหาช่องน้ำ ต้องเอาริมฝีปากเบื่องบนเม้มเกษรไว้ แล้วดื่มน้ำจนหมดขันด้วยกำลังอยากกระหายน้ำ ครั้นดื่มน้ำหมดแล้ว เจ้าคุณแม่ทัพจึงถามนางสาวคนนั้นว่า เรากระหายน้ำสุดสำหรับากหน้ามาขอน้ำเจ้ากิน เหตุไฉนจึงแกล้งเรา เอาเกษรบัวโรยส่งมาให้ เรากินน้ำของเจ้าลำบากนัก เจ้าแกล้งทำเล่นแก่เราหรือ นางสาวคนนั้นตอบว่า ดิฉันจะได้คิดแกล้งท่านนั้นก็หาไม่ ที่ดิฉันเอาเกษรบัวโรยในขันให้เต็มนั้น เพราะดิฉันเห็นว่าผากแดดแผดดมเหนียวมา และกระหายน้ำด้วย ก็เพื่อจะป้องกันเสียซึ่งอันตรายแก่ท่าน เพื่อจะกันสำลักน้ำและสะอึกน้ำและกันจุกแน่นแห่งท่านผู้ดื่มน้ำของดิฉัน ถ้าท่านไม่มีอันตรายในการดื่มน้ำแล้ว น้ำจะได้ทำประโยชน์แก่กระหายแห่งท่าน ดิฉันจะพลอยได้ประโยชน์เพราะให้น้ำแก่ท่าน ท่านสมปรารถนาแล้วก็จะเป็นบุญแก่ดิฉัน เหตุนี้ดิฉันจึงโรยเกษร....เจ้าคุณแม่ทัพฟังคำนางสาวตอบอย่างไพเราะอ่อนหวาน ถ้อยคำที่ให้การมานั้นก็พอฟัง จึงลงจากหลังม้าแล้วถามว่า ตัวของเจ้าเป็นสาวเต็มเนื้อแล้ว มีใครๆ มาหมั้นหมายผูกสมักรักใคร่เจ้าบ้างหรือยัง นางสาวบอกว่ายังไม่เห็นมีใครๆ มารักใคร่ หมั้นหมายดิฉันและดิฉันก็ยังไม่ได้ไปเที่ยวบอกใครว่าเป็นสาว มัวแต่หลบหัวซ่อนตัวอยู่ ด้วยบ้านเมืองเกิดยุ่งงุงงมานานจนกาลบัดนี้ จึงมีใครมีใครเห็นว่าดิฉันเป็นสาว เจ้าคุณแม่ทัพว่า ถ้ากระนั้นเราเองเป็นผู้ได้มาเห็นเจ้าเป็นสาวก่อนใคร เจ้าต้องยอมตกลงเป็นคู่รักของเรา เราจะต้องเป็นคู่ร่วมรักของเจ้าสืบไป เจ้าจะยินยอมเป็นคู่รัก ของเราโดยสุจริตหรือว่าประการใด นางสาวตอบว่า การที่ท่านจะมาเป็นคู่รักของดิฉันนั้น ก็เป็นพระเดชพระคุณยิ่งอยู่แล้ว แต่ว่าการจะมีผิวมีเมียกันตามประเพณีนั้น ดิฉันไม่ทราบเรื่อง จะว่าประการใดแก่ท่าน ก็ไม่มีอะไรจะว่า เรื่องการผิวการเมียนั้นท่านต้องเจรจากับผู้ใหญ่ จึงจะทราบการ เจ้าคุณแม่ทัพถามว่า ผู้ใหญ่ของเจ้าไปไหน นางสาวตอบว่าไปรดน้ำถั่วจนจะกลับแล้ว เจ้าคุณแม่ทัพขยับเดินเข้าไปใกล้ นางสาวไหลวิ่งป้อนออกไปแอบที่หลังโรงเลยไม่เข้าหา เจ้าคุณแม่ทัพ ก็ต้องนั่งเฝ้าโรงคอยทำบิดามารดาของนางสาวต่อไป จนเกือบตะวันตกดินจนค่ำ

ฝ่ายตามผล ยายลา กลับมาถึงโรงแล้ว เจ้าคุณแม่ทัพได้เห็นแล้วจึงยกมือขึ้นไหว้ ตายายก็น้อมตัวก้มลงไหว้ตอบ ท่านเจ้าคุณแม่ทัพก็ก้มลงไหว้ให้ต่ำลงไปอีก ตายายก็หมอบลงไปไหว้อีก ท่านเจ้าคุณแม่ทัพก็หมอบไหว้อีก

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

นั่น ต่างคนต่างหมอบแต่ด้วยกันอยู่นั้นทั้งสองฝ่าย ฝ่ายยายแก่เป็นคนปากเร็ว แกนึ่งขันและประหลาดใจแกจึงเปิดปากถามออกไปก่อนว่า นี่ท่านเป็นขุนนางมาแต่บางน้ำบางกอก เหตุไฉนมาหมอบกราบไหว้ข้าเจ้า เป็นชาวบ้านนอกเป็นชาวทุ่งชาวป่า เป็นคนยากจน ท่านจะมาหมอบไหว้ข้าพเจ้าทำไม... เจ้าคุณแม่ทัพบอกว่า ฉันจะสมัครเข้ามาเป็นลูกเขยท่านทั้งสองจะชะ ยายถามว่าท่านเห็นดีเห็นงามอย่างไร เห็นลูกสาวฉันเป็นอย่างไร ท่านจึงจะมายอมตัวเป็นลูกเขยเล่า เจ้าคุณแม่ทัพว่า ฉันเห็นบุตรสาวท่านดีแล้วพอใจแล้วจึงเข้ามาอ่อนน้อมยอมตัวเป็นลูกเขยท่าน แล้วเจ้าคุณแม่ทัพ เล่าถึงกาลแรกมาขอน้ำและนางเอาเกสรบัวโรยลงและได้ต่อว่า นางได้โต้ตอบถ้อยคำน่าฟังน่านับถือจึงทำให้เกิดความรักความปราถนารื่น และตั้งใจจะเลี้ยงดูจริงๆ จึงต้องทนอยู่คอยท่า

เพื่อจะแสดงความเคารพและขอเป็นเขย ขอให้แม่พ้อมีเมตตา กรุณาเห็นแก่ไมตรีที่ได้มาอ่อนน้อมพุดจา โดยเต็มใจจริง ๆ ไม่ได้มีแบายอะไร ตั้งใจจะช่วยทะนุบำรุงนางสาวกับพ่อแม่ให้บริบูรณ์พลเถิด ไม่เร็ดร้างจริงๆ ตามวาจาที่ว่ามานี้ทุกอย่าง ขอพ่อแม่ได้โปรดอนุญาตยกนางสาวลูกนั้นให้เป็นสิทธิ์แก่ฉันในวันนี้ ยาย ตาแกร้องขึ้นด้วยความตกใจว่า...โอตายจริงข้าเจ้าเป็นคนยากจนชนแค้นและต่ำศักดิ์ ทั้งฝ่าฝ่อนที่นอนก็เหม็นตืดเหม็นสาบ ทั้งเครื่องเย้ามาเรือนก็ขัดขวาง ทั้งถ้วยชามรามไห ที่ตั้งามฎีไม่มีฉิบหายป่นปีแต่ครั้งบ้านเมืองเกิดยุ่งยงนี้หลายครั้งหลายครามา แลตัวนางหนูเล่าก็ยังไม่เป็นภาษา ทั้งจริตก็รียาก็ยังป่าเถื่อน ไม่เหมือนชาวไร่ จะไฝสูงเกินศักดิ์เกินสมควรไปละกระมังพ่อคุณ

เจ้าคุณแม่ทัพว่า ชื่อนั้นพ่ออย่าแม่มีความวิตกหวาดกลัวอะไรเลย ข้อสำคัญก็คือแม่พอยกให้แม่พอยกให้เป็นกรรมสิทธิ์แก่ฉันเด็ดขาดแล้ว ต่อไปเป็นหน้าที่ของฉันฝ่ายเดียวตามที่พ่อแม่ยกขึ้นเป็นทางปรารมภ์นั้น เป็นธุระของฉันหมดทุกอย่างขอแต่วาอย่าเกี่ยงงอขัดขวางดิฉันเลย ยายลา ตาผล ขอทุเลาถามเจ้าตัวว่า มันอยากมีผิวหรืออย่างไรไม่ทราบ แล้วก็ออกไปตามหาที่หลังโรง ตายายพุดจากับลูกสาว ลูกสาวพุดกับพ่อแม่ ได้ยินแต่กระจุกกระจิกระเส้าๆ กระชิบกระชาบอยู่ครู่หนึ่งแล้วก็กลับมา แล้วนั่งลงถามว่า ในเวลานี้ท่านก็มาแต่ตัวกับม้าตัวหนึ่ง ถ้าหากว่าดิฉันทั้งสองจะพร้อมใจยกอึ่งดูลูกสาวให้เป็นเมียท่านท่านจะจัดการประการใดแก่ดิฉันเป็นเพื่อให้เป็นมงคล จงว่าให้ดิฉันฟังเถิดเจ้าชะ..

.. เจ้าคุณแม่ทัพ ถอดแหวนออกจากนิ้วแล้วบอกว่า แหวนวงนี้มีราคาสูงถ้าว่าท่านบิดามารดายินยอมพร้อมใจกันยกแม่จูดให้เป็นเมียเป็นสิทธิ์แก่ฉันแล้ว ฉันจะยกแหวนวงนี้ ตีราคาทำสัญญาให้ไว้เป็นสินถ่ายยี่สิบข้าง คิดเป็นทุนเป็นค่าทองหมั้น ชนหมากผ้าไหว้อยู่ในยี่สิบข้าง ทั้งค่าเครื่องเย้าเครื่องเรือนเบี้ยเลี้ยงค่าเลี้ยงดู ค่าเครื่องเส้นวักดักแตนเสร็จในราคา 20 ช่าง ด้วยแหวนวงนี้ สองตายายได้ฟังดีใจเต็มใจพร้อมใจ ตกลงยกลูกสาวให้ตามปรารถนา เจ้าคุณแม่ทัพก็จัดแจงยืมพานปากกระจับทองเหลืองมาแล้วเขียนสัญญาถ่ายแหวนแล้วเอาไปตองรองกันพาน แล้ววางแหวนที่ว้านลงบนใบตองรองในพาน เชิญเข้าไปคุกเข่าส่งให้ตายายๆ ก็ให้ศีลให้พร เป็นต้นว่าขอให้พ้อมีความเจริญด้วยลาภและยศ ให้เป็นเจ้าคนนายคนเถิด แล้วจัดแจงหุงข้าวต้มแกง ปลาอย่าตำน้ำพริก ต้มผักเผาบลาเทียบสำหรับตามป่าๆ แล้วเชิญให้อาบน้ำทาดินสีฟอง ยายตาก็อาบน้ำ ลูกสาวก็อาบน้ำ ตาตักน้ำให้ม้ากิน พาไปเลี้ยง

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ให้กินหญ้า ครั้นเจ้าคุณอาบน้ำทาดินสีฟองแล้ว ลูกสาวทาขมิ้นแล้วยายก็ยกสำรับปูเสื่อสำแพน แล้วเอาผ้าขาวมาปูบนเสื่อสำแพน ยายเชิญเจ้าคุณแม่ทัพให้รับประทาน ยายตาก็รับประทานพร้อมกัน นางจูดนั้นให้กินภายหลัง ครั้นรับประทานอาหารแล้วต่างคนนั่งสนทนากัน ครั้นเวลาที่ทุ่มจึงพาลูกสาวออกมารดน้ำรดท่าเสร็จแล้วก็ส่งตัวมอบหมายฝากฝังตามธรรมเนียมของชาวเมืองกำแพงเพชร อันเคยทำพิธีมาแต่ก่อน

ส่วนเจ้าคุณแม่ทัพรับตัวแล้ว ก็หลับนอนด้วยนางจูดในกระท่อมโรงนา จนรุ่งสางสว่างฟ้าแล้ว ตื่นขึ้นอาบน้ำรับประทานอาหารเช้าแล้วก็ลาตายาย ขึ้นม้ามาบัญชาการที่กองทัพ พอเวลาคำสั่งการเสร็จสรรพแล้ว ห่อเงิน 20 ชั่ง มาสู่โรงบ้านปลายนา ถ่ายแหวนคืนสัญญาแล้วก็หลับนอน เข้ากลับค่ำไปหา เป็นนิยมมาดังนี้ แม่ทัพนายกองทั้งปวงจะได้ล่วงรู้และรำลือให้อือฉาวก็เป็นอันว่าหามิได้ แต่บุตรชายของเจ้าคุณแม่ทัพ ซึ่งนอนอยู่ในค่ายมีอายุแปดขวบโดยปี จะรู้ก็เข้าใจว่าไปดูแลตรวจตราบัญชาการ แต่เป็นอยู่ตั้งนี้นานประมาณเดือนเศษ ตามสังเกตรู้ว่านางจูดตั้งครรภ์ ต่อแต่นั้นก็เพียงแต่ไปมาถามข่าว ครั้นมีท้องตราหากองทัพกลับ เจ้าคุณแม่ทัพก็ไปรำลา และสั่งสอนกำชับกำชาโดยน่านปการจนนางเข้าใจราชการตลอดรับคำทุกประการ แล้วท่านก็คุมกองทัพกลับกรุงธนบุรี

ทั้งหมดนี้เป็นคำทุกตัวอักษรจากหนังสือชีวิตประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชของมหาอำมาตย์ตรี พระยาทิพโกษา (สอน โลหะนันท์) เมื่อเจ้าคุณแม่ทัพกลับไปแล้ว ตาผลยายลา แม่จูด ก็คิดค้าขายขึ้นล่อง ไปชนบุรีและเมืองเหนือ ล่องมาถึงธนบุรี (อาจมาหาเจ้าคุณแม่ทัพ) ข้ามมาจอดเรือที่บางขุนพรหม สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเกิดที่นั่น เมื่อเติบโตใหญ่ได้ศึกษาหลายสำนัก โดยบวชเป็นเณรศึกษาทั้งวิชาโลกวิชาธรรมและอาถรรพณ์เวทย์จนชำนาญในทุกสาขา เป็นที่เลื่องลือมาก ต่อมาตายาย ย้ายไปอยู่เมืองพิจิตร พออายุ 18 ปี ก็ไปฝากอาจารย์แก้ว วัดบางลำพูบน แล้วได้ไปเรียนกับพระโหราธิบดี พระวิเชียรกรมราชบัณฑิต เข้าถวายตัวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เมืองพิจิตร ต่อมาได้ไปอยู่กับสมเด็จพระสังฆราช(มี) เมื่อหลวงพ่อดำอายุได้ 54 ปี โยมจูด ถึงแก่กรรม จึงเอาทรัพย์ทั้งหมดมาสร้างพระนอน ที่วัดขุนอินทประมูล จังหวัดอ่างทอง ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์(โต) ท่านมรณภาพเมื่ออายุ 84 ปี เมื่อพุทธศักราช 2415 รวมเป็นเจ้าอาวาสวัดระฆังโฆสิตาราม 21 ปี คุณงามความดีต่อแผ่นดินของท่าน ได้รับยกย่องอย่างสูงในทุกวงการ

สมเด็จพระพุฒาจารย์(โต) หรือหลวงพ่อดำ เสด็จมาเยี่ยมญาติที่กำแพงเพชร หลายเพลา ได้ประทับพักแรมที่วัดเสด็จ ซึ่งอาจเป็นที่มาของชื่อวัดเสด็จก็เป็นได้ จากเอกสารประวัติเจ้าเมืองกำแพงเพชรครั้งรัชกาลที่ 1-5 ซึ่งทายาทเจ้าเมืองกำแพงเพชร คุณปลื้มพร นุชนิยม นำเสนอไว้ว่า เมื่อปลายรัชกาลที่ 3 พระยากำแพงเพชรได้ปลงศพท่านผู้หญิงแพ่ง ท่านเป็นธิดาของพระยารณรงคสงครามรามภักดีอภัยพิริยะปราชกรมพาทู (พระยากำแพงเพชร นุช) กับท่านผู้หญิงชี นามกาว ผู้สร้างวัดชินางเกา ท่านผู้หญิงแพ่งมีศักดิ์เป็นป้า หลวงพ่อดำ ได้รับพระราชทานหีบศีลหน้าเพลิง (ไฟพระราชทาน) และจัดการศพที่หาดทราย หรือตรงข้ามโรงสีนายล้อม นุดตโยธิน ซึ่งเป็นบ้านของท่านมาแต่เดิม

ในการนี้สมเด็จพระพุฒาจารย์(โต) ได้เสด็จมาในงานด้วย เพราะท่านผู้หญิงแพ่ง เป็นป้า สมเด็จพระพุฒาจารย์(โต)

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

เสด็จไปประพาสในที่ต่างๆ ถึงวัดเสด็จ เดิมชื่อวัดไชยพุกฤษ์ สังเกตเห็นปลวกอยู่แห่งหนึ่ง คือที่มณฑป พระพุทธรูปบาทสมณไฉนนั้น จึงเสด็จเข้าไปยืนหลับพระเนตรอยู่ประมาณ 10 นาที แล้วลืมนพระเนตรตรัสกับพระยา กำแพงเพชรผู้เป็นหลานว่าให้ขุดปลวกเดี๋ยวนี้ มีใบเสมาจารึก เมื่อขุดปลวกก็พบใบเสมานั้นจริง เมื่อล้าง น้ำทำความสะอาดแล้ว ทรงอ่านและแปลศิลาจารึก พร้อมเสวยเพลในวัดนั้น เมื่อแปลจารึกแล้วก็มีรับสั่งว่า มีพระ ชาติอยู่ฝั่งโน้น ฝั่งตะวันตกด้านวังแปบ ให้รีบหาคนไปตากถาง พระยากำแพงทำตามรับสั่งก็พบพระชาติ ปัจจุบัน คือวัดพระบรมธาตุ มีพระธาตุครบถ้วน จึงได้ย้ายเขลย ชาวลาว 100 ครอบครัวที่อยู่เกาะยายจัน วัดป่าหมี เป็น เลกเฝ้าพระธาตุไปอยู่ตำบลนครชุม.จนปัจจุบัน ส่วนวัดชัยพุกฤษ์กลายเป็นวัดเสด็จ เพราะสมเด็จพระพุฒาจารย์โต เสด็จมาประพาสวัดนี้.....

ภายในวิหารสมเด็จพระพุฒาจารย์โต นอกจากพระพุทธรูป ซึ่งเป็นพระประธานแล้ว ยังมีรูปหล่อของ สมเด็จพระ พุฒาจารย์โต ประจำอยู่ วัดเสด็จจึงเป็นวัดที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย มีพระบรมธาตุประดิษฐานอยู่ในเจดีย์ ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ซึ่งปรักหักพังไปตามกาล ส่วนยอดพระเจดีย์ยังจึงให้เห็นประจักษ์มีผู้คนมากราบไหว้วมิได้ขาด ปัจจุบันพระบรมธาตุที่หายไปนั้นอาจบรรจุไว้ที่ พระเจดีย์หลังพระประธานในอุโบสถ แต่ยังหาหลักฐานมิได้

คำสำคัญ : สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต)

ที่มา : อาจารย์สันติ อภัยราช

รวบรวมและจัดทำข้อมูล : กาญจนา จันทร์สิงห์

วันที่ : 2020-01-17

https://arit.kpru.ac.th/ap2/local/?nu=pages&page_id=1269&code_db=610005&code_type=01